

Instrukcije za osvještavanje novinara i fotoreportera o njihovim (moralnim) autorskim pravima

(Ne)potpisivanje autora – rak rana novinarskih autorskih prava

Autor: Miroslav Edvin Habek

UVOD, CILJEVI PROJEKTA I METODE

"(Ne)potpisivanje autora prilikom prenošenja njihovih tekstova, fotografija, radio i TV priloga je rak-rana novinarskih autorskih prava", ističe se u DZNAP-ovu priopćenju u kojem se poziva i Hrvatska udruga digitalnih izdavača (HUDI) da prilagodi svoje Smjernice prenošenja medijskog sadržaja, ključni dokument koji se trebao odnositi i na praktičnu primjenu temelja novinarskih autorskih prava (pravo na potpis) u prenošenju njihovih radova u svim hrvatskim (elektroničkim) medijima.

Pravo na potpis, "rak-rana novinarskih autorskih prava", neotuđivo je temeljno (moralno) autorsko pravo novinara i tema ovog teksta u kojem će neki od vodećih specijaliziranih hrvatskih odvjetnika ponuditi praktična objašnjenja značaja tog prava i njegove primjene i zaštite, a na istovjetna pitanja odgovore će ponuditi i predlagatelj medijskih zakona. Osim toga, u tekstu (praćenom i video izjavama) bit će ponuđene i kratke instrukcije kako se novinar ili fotoreporter može (i za koju cijenu) izboriti za svoje pravo na potpis protiv medija koji ga je "zaboravio" potpisati ili, jednostavnije rečeno, "ukrao" mu je tekst ili fotografiju. U sklopu teksta predstaviti će se i većini autora u novinarstvu slabo poznata činjenica da su njihovi potpisani radovi (uvjet je davanje punomoći DZNAP-u – Društvu za zaštitu novinarskih autorskih prava) ujedno i temelj za isplatu, trenutačno, čak tri autorske naknade neovisno o plaći ili honoraru koje mu, ovisno o uvjetima ugovora, isplaćuju nakladnik ili nakladnici. Zaključno, značaj potpisivanja autora kao temelja novinarskih autorskih prava bit će spomenut i u ostvarivanju njihovih prava u raspodjeli naknade za prenošenje na internetu, a bit će i naznačen u predstojećoj borbi za prava isplate autorskih naknada od kompanija koje razvijaju modele AI (umjetne inteligencije) i trenutačno koriste novinarska djela zaštićenih autorskim pravima za obuku modela AI-ja i to gotovo bez ograničenja.

No, krenimo od dosad nezadovoljavajuće riješenog problema potpisivanja autora u prenošenju tekstova i način na koji to nakladnici žele riješiti pritom izostavljajući same autore.

Naime, HUDI-jeve Smjernice prenošenja medijskog sadržaja kao "strateški" dokument udruge nakladnika donesen u travnju 2024., u stručnoj je javnosti ocijenjen nedorečenim u pogledu zaštite novinarskih autorskih prava jer, unatoč apelu DZNAP-a, još i sada propisuje samo smjernice prenošenja "medijskog sadržaja" između nakladnika, a izostavlja prava autora ili samo korištenje termina "autorsko djelo". Nakladnici jednostavno to nazivaju "medijskim sadržajem".

Konkretno, HUDI u svojem dokumentu gotovo u potpunosti izostavlja autore i "autorski sadržaj" (osim "deklarativnog" navođenja u članku 7. tog dokumenta), a naročito isticanje njihovih imena i prezimena u prenošenju tekstova, fotografija i priloga u drugim medijima, a što je, iznimno je važno naglasiti, temelj neotuđivog autorskog (moralnog) prava novinara!

HUDI-jeve "Smjernice" su, ističu upućeni, prvobitno predviđale da se prilikom prenošenja nečijeg autorskog djela obavezno moraju potpisivati i autori (naročito novinari), ne samo nakladnici – odnosno njihove publikacije. No, unatoč tome, taj dokument HUDI-ja godinu dana kasnije i dalje navodi samo smjernice i donekle "samoregulirana" pravila za nakladnike, a DZNAP još čeka odgovor udruge hrvatskih digitalnih izdavača hoće li u svoje "Smjernice" uključiti i navođenje autora.

Obavezno isticanje imena i prezimena novinara u prenošenju njihovih radova i u drugim medijima bio bi, zaključuju u DZNAP-u, "veliki korak naprijed u poštivanju i zaštiti autorskih prava novinara".

Osim toga, za istaknuti je i da bi uvođenje obavezne prakse potpisivanja autora (uz ime publikacije nakladnika) u prenošenju i u drugim medijima, povećavalo prepoznatljivost te profesionalni kredibilitet i ugled novinara-autora, a što osnažuje (ili bi trebalo osnažiti) poziciju tog novinara-autora u pregovorima s urednicima i nakladnicima vezano uz njegov angažman, radnopravnu poziciju, tako i općenito u odnosima s poslovnim partnerima i suradnicima.

Možda je još i važnije naglasiti da je potpisivanje autora (za tekstove, fotografije ili priloge prenesene i u drugim medijima) temelj i za ostvarivanje isplate autorskih naknada novinarima, izvan redovne plaće ili honorara koje im, ovisno o uvjetima ugovora, isplaćuju nakladnici.

Pritom većina novinara-autora priloga, osim članova DZNAP-a, ne zna da, osim "redovne" godišnje isplate novca prikupljenih od press clipping agencija, na temelju svojeg autorskog potpisa u medijskim objavama imaju pravo na isplatu još dvije autorske naknade koje je DZNAP dogovorio u posljednjih godinu dana.

Naime, nakon višemjesečnih pregovora s Ministarstvom kulture i medija, DZNAP je u travnju ove godine dogovorio naknadu za javnu posudbu za čitanje novina u javnim knjižnicama, a s HDS ZAMP-om naknadu za privatno kopiranje koja se prikuplja od uvoznika i distributera mobitela, računala, USB-ova i hard diskova na koje se, između ostalih, spremaju i autorska djela novinara i fotoreportera.

Osim toga, nastavljaju se i prošle godine pokrenuti pregovori s nakladnicima oko raspodjele naknade za internet, s time da Predsjedništvo DZNAP-a smatra da bi najpoštenija bila podjela između novinara i nakladnika u jednakom omjeru. Riječ je

o, a pregovori o iznosu još nisu ni blizu kraja, željenim višemilijunskim godišnjim iznosima. Naravno, udruga hrvatskih nakladnika, kojoj je voljom hrvatskih zakonodavaca "prepušteno" pravo pregovaranja s velikim internetskim platformama, očekivano i sukladno svojoj ustaljenoj poslovnoj politici, nudi puno manji postotak za novinare – autore koje zastupa DZNAP.

No, zaključno, predstoji i borba za zaštitu novinarskih autorskih prava protiv kompanija koji razvijaju modele AI (umjetne inteligencije), a na tragu dopisa čak 40 europskih organizacija kulturnog sektora koje su u otvorenom pismu upozorile Europsku komisiju da se Big Techu "dopušta uporaba djela zaštićenih autorskim pravima za obuku modela AI-ja gotovo bez ograničenja" te se "ugrožavaju prava i primanja svih dionika europske kreativne i kulturne industrije". Uključivši, naravno i novinare koje u ovom slučaju zastupa Međunarodna federacija novinara (IFJ), ali i Europska federacija novinara kojoj je na čelu hrvatska novinarka i predsjednica Sindikata novinara Hrvatske Maja Sever. U svjetlu toga, dogodio se i svojevrsni presedan – hrvatski medijski regulator (VEM - Vijeće za elektroničke medije) u kolovozu je prvi puta odlučivao o "krivotvorenom sadržaju – fotografiji generiranoj umjetnom inteligencijom" objavljenoj u jednom od vodećih hrvatskih medija "bez navođenja izvora". Odnosno VEM je odlučivao o spornoj objavi i na temelju (ne)postojanja autorskog potpisa iako je u tom slučaju navedeni "autor" bila umjetna inteligencija, a izvor "Youtube"!

O ishodu tog prvog spora, i je li AI, ako već ne novinari i fotoreporter, zaslužuje "autorski potpis" u hrvatskom medijskom prostoru, bit će još riječi u posljednjem poglavlju ovog teksta.

Tekst je tematski podijeljen u tri djela, prvi će se odnositi na tumačenje zakonskih odredbi koje se odnose prava na potpis autora, ali i tumačenje kreatora hrvatske medijske politike o društvenom značaju autorskog potpisa (sugovornici su vodeći hrvatski stručnjaci za autorsko pravo i bivša ravnateljica Uprave za medije i razvoj kulturnih i kreativnih industrije u Ministarstvu kulture i medija Jasna Vaniček Fila). U drugom dijelu, u kratkim crtama, bit će predstavljene preporuke autorima (novinarima i fotoreporterima) kako (i zašto) da postupe u slučaju kršenja njihovih moralnih prava (prvenstveno prava na potpis) – kako i zašto da pokrenu (izvan)sudski postupak, koja je "cijena" individualne borbe za autorska prava, njezina ograničenja, kao i očekivani ishodi i tumačenja nekih sudskih presuda ili izvansudskih nagodbi. (Tekst prate i videoizjave odvjetnika i stručnjaka za intelektualno pravo).

U trećem dijelu objasniti će i se i potreba zaštite novinarskih autorskih prava u ostvarivanju naknada za njihova (potpisana) djela te objasniti o kojim je naknadama riječ, ali i naznačiti problemi u naplati (naknadama) za korištenje autorskih djela novinara i fotoreportera na internetu kao i za "obuku modela AI-ja".

Na kraju teksta, u zaključku će i stručnjaci predložiti moguće mjere za unapređenje (kolektivne) zaštite autorskih (moralnih) prava novinara i fotoreportera te ponuditi smjernice za sadašnje i buduće članove i vodstvo DZNAP-a.

(1)"U bespućima interneta – potpis novinara iznimno je važan"

"Potpisivanje autora novinarskih djela i objava, neupitno ima iznimnu važnost u pravnom prometu iz više razloga, i pravnih i etičkih, te iz razloga vezanih uz profesionalni standard novinarske struke", ističe Albina Dlačić, jedna od vodećih hrvatskih stručnjakinja za intelektualno pravo.

Pritom, podsjeća da je u sklopu moralnih prava navedenih u [Zakonu o autorskom i srodnim pravima](#), (članak 27. do članak 31. - pravo prve objave, pravo na poštovanje autorskog djela, pravo na poštovanje časti i ugleda autora i pravo opoziva) upravo **pravo na priznanje autorstva** ono koje ističe značaj autorskog novinarskog potpisa kao temelj za ostvarivanje (povrijeđenih) prava, a ujedno je i temelj mogućnosti za kasniju isplate naknade za već objavljena djela.

"Autor ima pravo biti priznat i označen kao autor djela. Osoba koja javno koristi autorsko djelo dužna je pri svakom korištenju naznačiti autora, osim ako autor u pisanom obliku izjavi da ne želi biti naveden ili ako način pojedinog javnog korištenja autorskog djela onemogućava navođenje autora", ističe se navedenom 28. članku Zakona.

Stoga, ističe Dlačić, jasno proizlazi da se potpisivanjem novinarskog autorskog djela ili objave, osigurava vidljivo priznanje autorova rada, poštovanje samog autorskog djela, te poštovanje časti i ugleda autora, a što je zaista temeljno pravo svakog novinara, fotoreportera ili bilo kojeg drugog autora koji stvara određeno autorskog djelo.

S druge strane, potpisivanjem novinarskog autorskog djela ili objave, novinar-autor ili fotoreporter koji potpisuje svoje djelo, preuzima profesionalnu odgovornost za svoje djelo. Time se omogućuje identifikacija izvora i povećava povjerenje javnosti u autentičnost objavljenih informacija. Potpisivanje djela zapravo pomaže u očuvanju izvornog konteksta, te neupitno doprinosi načelu transparentnosti istaknutom i u [Kodeksu](#) Hrvatskog novinarskog društva.

"Ukratko, potpisivanje novinarskih djela ili objava, nije samo puka formalnost – ono je temeljno pravno, etičko i profesionalno načelo koje štiti i novinare-autore i korisnike sadržaja, te potiče profesionalnu odgovornost i čuva integritet novinarstva", ističe Dlačić.

S druge strane, bivša ravnateljica Uprava za medije i razvoj kulturnih i kreativnih industrije u Ministarstvu kulture i medija (predlagatelj medijskih zakona) Jasna Vaniček Fila naglašava iznimnu važnost potpisivanja novinara i fotoreportera ističući da su njihovi potpisi u medijskim objavama ključni i u širem, društvenom značaju.

"Kako će danas građanin u bespućima interneta, kada je svaki dan izložen milijunima informacija znati koja je informacija točna. Mora znati ime novinara koji je to napisao. To je, s jedne strane, sigurnost da ćemo dobiti točnu, provjerenu informaciju.

S druge strane, poštujemo rad tog novinara. Jednako tako kao što poštujemo svaku drugu profesiju gdje će bilo tko, od liječnika, pravnika ili odvjetnika, imati uvijek svoje ime i prezime, kazala je Vaniček Fila.

No, upitana, pak, što se može učiniti za "poštovanje rada novinara" u slučajevima učestalog nepotpisivanja ili "krađe" tekstova ili fotografija u prenošenju u medijima, Vaniček Fila ocjenjuje da su u posljednjih nekoliko godina napravljeni bitni pozitivni iskoraci, koristeći primjer javnog medijskog servisa – Hrvatske izvještajne novinske agencije (Hina).

"Bit ću malo optimističnija. Rekla bih da smo napravili pomak. Recimo, Hina je prošle godine prvi puta počela potpisivati sve autore (punim imenom i prezimenom – op.a), ne samo autore intervjua ili, recimo, videopriloga. To je ključno i jako bitno. Bilo bi dobro i da oni koji prenose Hinu ne potpisuju samo Hinu nego i njihova autora. Znam da neke redakcije to rade, komuniciram i s kolegama iz DZNAP-a i ima značajnih pomaka, čak i što se tiče nakladnika", kazala je Vaniček Fila.

Dodala je i kako u spornom prenošenju izvornih autorskih djela u drugim djelima postoje smjernice HUDI-ja, ali i kako smatra da "nije ključno nešto što napišemo na papiru nego je ključno hoćemo li to doista provoditi".

Iz svega se može zaključiti da je, unatoč pomacima, autorovo pravo potpisa u prenošenju njegovih radova u drugim medijima (ali čak i u "svojem" mediju – o čemu će biti riječi i u idućem poglavlju) stvar samoregulativnih akata (ili ustaljene prakse) koju određuju i provode isključivo nakladnici, a dok je borba za "pravo na potpis" autora, a naročito u slučaju njegova kršenja, uglavnom individualna borba pojedinca. Potvrđuje to i Martina Jurak, voditeljica ureda Odvjetničkog društva Hraste&Partneri i voditeljica patentnog i trademark odjela u tvrtki Tana Patents, jednog od vodećih hrvatskih odvjetničkih ureda (i tvrtki) specijaliziranih za zaštitu intelektualnog vlasništva i autorskih prava.

"I u slučaju autorskih prava novinara, kao i u svim ostalim oblicima intelektualnog vlasništva, na nositeljima prava je uglavnom većina tereta i brige oko zaštite njihovih prava, kao i teret dokazivanja u slučaju pokretanja sudskog postupka. To ujedno znači i da nositelji sami trebaju reagirati na sve eventualne povrede i sami inicirati postupke radi zakonske zaštite svojih prava. Iako se prekršajni i parnični postupci u povredama intelektualnog vlasništva pokreću i po službenoj dužnosti, ipak veliki dio brige oko zaštite prava uglavnom ostaje na nositelju", ističe Jurak.

Dodaje i kako su, nažalost, povrede prava novinara u smislu neovlaštenog korištenja njihovih tekstova i fotografija čine veoma učestale oblike povreda autorskog prava, ali i da hrvatsko zakonodavstvo tu predviđa građanskopravnu zaštitu, te prekršajnu i kaznenu odgovornost i "općenito nudi solidan i jasan pravni okvir" kada je u pitanju autorskopravna zaštita. Sporovi iz povrede prava intelektualnog prava (IP) su, dodaje Jurak, zakonski definirani kao hitni, međutim....

"Sudstvo je u Hrvatskoj generalno preopterećeno u svim segmentima, a sami sudski procesi su spori i skupi, te na žalost nedostaju specijalizirani sudovi za intelektualna prava (IP) kao i sudski kadar koji će biti usko specijaliziran samo za pravo intelektualnog vlasništva. Sporovi generalno traju minimalno dvije do tri godine. Može i više ako se radi o složenom predmetu + još barem dvije godine ako predmet

kasnije ode po žalbi na drugostupanjski sud. U mnogim slučajevima, autori se uopće ne odlučuju na pokretanje postupka jer su sporovi dugotrajni, skupi i iscrpljujući", kazala je Jurak. No, dodaje i ima puno slučajeva u kojima su klijenti (uglavnom fotoreporter) , kada su se već odlučili za pokretanje postupka, uspješno i ostvarili zaštitu svojih prava

"Većina slučajeva uspijeva se riješiti izvansudski i kroz postizanje odgovarajuće nagodbe, jer su uključene stranke svjesne koliko sudski postupci koštaju i koliko su iscrpljujući. Ukoliko se radi o povredama koje su izvršile nakladnici / medijske kuće, u pravilu se želi izbjeći negativna reputacija koju bi sudski spor zasigurno izazvao, pa se tim više ide za time da se spor riješi kroz nagodbu", zaključuje Jurak.

Hrvatska sudska praksa jasno poznaje i prepoznaje slučajeve povrede autorskih moralnih prava, i to u raznim područjima stvaralaštva, ističe Albina Dlačić, medijator, odvjetnica, specijalist za autorsko i srodna prava. U pravilu se o "povredama paterniteta" gdje je riječ o povredama moralnog prava autora biti priznat i označen, a time i prepoznat, kao autor - stvaratelj određenog djela (**pravo na priznanje autorstva**).

"Ovo pravo je neotuđivo i neprenosivo, i postoji neovisno o tome tko ima imovinska autorska prava", ističe Dlačić. Navodi i da je najčešće je riječ o povredama kod kojih: - **autor nije naveden (potpisan)** kao stvaralac djela prilikom objave ili korištenja (npr. fotografija je objavljena bez navođenja imena fotografa; novinarski članak je objavljen bez potpisa novinara, iako nije riječ o uredničkoj odluci ili pak odluci tog novinara)

- **netko drugi se lažno prikazuje kao autor** (tada govorimo o tzv. plagijatu – odnosno kada se "potpisuje" djelo tog autora koje je netko treći bez dozvole autora preradio (izmijenio), a čime se javnost dovodi u zabludu, a što u konačnici šteti ugledu tog autora).

"Nekako mi se čini da za sada prednjače fotografi u tužbama s osnove zaštite svojih moralnih prava, a što cijenim potpuno opravdanim. Uostalom, time se i tržište na neki način "educira" o načinu poštivanja autorskih moralnih prava", ističe Dlačić.

Novinari, potvrđuje to i većina stručnjaka za intelektualno pravo, "kaskaju" u zaštiti svojih moralnih autorskih prava uključujući i ono temeljno – pravo na potpis.

Zašto je tome tako (a ne mora biti) i kako osvijestiti, prvenstveno novinare, na potrebu zaštite svojeg autorskog prava bit će riječi u sljedećem poglavlju svojevrsnom priručniku – Tips&Tricks za novinare s izravnim preporukama stručnjaka za pokretanje postupka u slučaju kršenja prava na potpis.

(2) Novinarsko pravo na potpis na sudu

"Krunski" slučaj borbe za prekršena autorska (moralna) prava novinara koji bi mogao ostaviti traga u hrvatskoj sudskoj praksi, a prvi značajniji nakon prihvaćanja novog Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima u studenome 2021., jest sudski

postupak na temelju tužbe jednog zagrebačkog autora – novinara protiv svojeg bivšeg nakladnika (!? koji je, više desetaka već objavljenih izvornih tekstova tog novinara, većinu bez ikakve izmjene, ponovno objavio pod tuđim imenima, uključivši i imena dojučerašnjih kolega autora ili urednika!

Postupak se vodi na zagrebačkom Trgovačkim sudom, a u interesu autora i u dogovoru s njegovim odvjetnikom, pojedinosti tog iznimno važnog spora u interesu autora neće biti objavljene, barem do sudske odluke ili izvansudske nagodbe.

No, otkrivajući "dopuštene" pojedinosti tog postupka, riječ je o dosad najvećoj prijavljenoj povredi neotuđivog i neprenosivog prava novinara koja je završila na hrvatskom sudu, a ujedno je riječ i o najvećem iznosu zatražene novčane naknade. (riječ je o desecima tisuća eura).

S druge strane, pak, taj je slučaj dosad potvrdio i politiku nekih od vodećih hrvatskih nakladnika "uhvaćenih" u kršenju moralnih prava autora na sudu – "kreativno tumačenje" autorskog prava, ignoriranje poziva na izvansudsku nagodbu u opomeni pred tužbu, iscrpljivanje suprotne strane dugotrajnim postupkom i povećanjem troškova, te najava daljnjeg "zavlačenja" spora predlaganjem sudske vještačenja "autorstva" nad tim tekstovima.

To su, ističu odvjetnici kontaktirani za ovaj projekt, najčešći razlozi koji odbijaju novinare u borbi za svoje pravo na potpis i novčanu naknadu. No, s druge strane, ističu odvjetnici, možda najvažniji razlog za inertnost novinara u pokretanju postupaka za zaštitu vlastitog prava mogao bi biti i odnos novinara prema vlastitom autorstvu, ali i "autorskom djelu" u novinarskoj praksi.

"Koliko je meni poznato, takvih postupaka gotovo da i nema. Čini mi se kao da su se novinari po tom pitanju "prepustili" nekoj čudnoj praksi "prisvajanja" tuđeg intelektualnog rada ", kazala je Albina Dlačić.

Naime, dok je kod fotoreportera stvar izrazito jasna – fotografija jest njihovo autorsko djelo i u slučaju njezine objave bez potpisa autora – riječ je o 1/1 kršenju temeljnog moralnog autorskog prava, u novinarstvu nije svaka objava autorsko djelo, što ponekad stvara i nedoumice čak i kod odvjetnika koji bi vas trebao zastupati (o tome – na konkretnom primjeru kasnije u tekstu).

Stoga, namjera je ovom projektu dati prednost u objašnjenju autorskog djela i preporuka za ostvarivanje povrijeđenog moralnog prava prvenstveno novinarima, a nakon toga, u manjem opsegu, i fotoreporterima.

No, prije svega, što o novinarskom autorskom djelu tome kažu odvjetnici i specijalizirani stručnjaci. Primjerice, Vesna Alaburić u [razgovoru za DZNAP](#) ističe da Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima propisuje **da se autorskim djelom ne smatraju dnevne novosti i druge vijesti koje imaju karakter običnih medijskih informacija.**

"Međutim, novinarski prilog u kojem je sadržana takva novost, odnosno vijest, svakako jest autorsko djelo, pa neovlašteno prenošenje sadržaja tog autorskog djela u drugom mediju svakako predstavlja povredu autorskog prava. Mislim pritom primarno na portale i online medije", zaključuje Alaburić.

Martina Jurak, pak, za potrebe ovog projekta dodatno pojašnjava "iznimne situacije" i karakter "običnih medijskih informacija".

"Postoje iznimne situacije kada potpisivanje novinara ne bi došlo u obzir, to jest - ne bi bilo relevantno, jer novinar u nekim specifičnim slučajevima pravno gledano neće biti autor, odnosno neće se raditi o autorskom djelu. Naime, da bi pravno gledano neko djelo bilo autorsko, ono mora predstavljati originalnu, intelektualnu tvorevinu svojeg kreatora. Međutim, dnevne novosti ili vijesti, kao i novinarski izvještaji koje imaju karakter običnih medijskih informacija nisu kategorizirani kao autorska djela i time ne podliježu autorskopravnoj zaštiti", zaključuje Jurak.

Tumačenje je ponudila i Albina Dlačić istaknuvši i veliku prednost autora u teretu dokazivanju autorstva sadržanu u "skrivenoj", ali značajnoj odredbi Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (ZAPSP).

"Prije svega valja istaknuti da je ZAPSP člankom 24. jasno postavio predmnijevu da se autorom smatra fizička osoba čije je ime, pseudonim, umjetnički znak ili kôd na uobičajen način označen na primjercima autorskog djela ili pri objavi autorskog djela, dok se ne dokaže suprotno. To znači da se autorom smatra onaj novinar ili fotograf koji je svoje djelo "potpisao", a osoba koja tvrdi suprotno, to će morati i dokazati. Time je novinar-autor lišen nepotrebnog dokazivanja svog autorstva nad djelom obzirom ga u odnosu na identifikaciju osobe autora – štiti predmnijeva iz članka 24. ZAPSP-a", tumači Dlačić.

Vulgarno pojednostavljeno, ako je novinarsko djelo potpisano ono je autorsko djelo, i na temelju toga, ako netko (najčešće "kradljivac" teksta ili njegov odvjetnik) tvrdi suprotno, on će to morati i dokazati. Tu, barem, zakonska "predmnijeva" (presumpcija) štiti novinara i njegovu, kako se "predmnijeva" i, u objašnjenjima odvjetnika navodi, originalnu, intelektualnu tvorevinu.

Zvuči komplicirano, no upravo prednosti "autorstva" u slučaju novinarskog teksta i zakonsko priznavanje "autorskog djela" novinara ključni je temelj u dokazivanju povrijeđenog prava na potpis u (tekstualnom) novinarstvu, naročito u slučaju "krađe" teksta. No, iako se stvara dojam, barem prema tim tumačenjima, da je u slučaju "ukradenog" ili nepotpisanog teksta u medijima lako dokazati da imate pravo i dobiti zadovoljavajuću materijalnu i moralnu satisfakciju, rijetki se novinari odlučuju na pokretanje postupka. Dokazuju i to rijetki slučajevi koji su novinari pokrenuli protiv nakladnika. Stoga, u ovom tekstu će se ponuditi odgovori na temelju, vjerojatno prvog i dosad jedinog postupka koji je zbog povrijeđenog prava na potpis, a nakon donošenja novog ZAPSP-a, pokrenuo i dobio slobodni novinar, u ovom slučaju autor ovog projekta.

Dakle, u nastavku ovog teksta bit će navedeni konkretni savjeti (Tips&Tricks) koji su doveli do dobivanja tog postupka izvansudskom nagodbom i koji su već navedeni stranicama [DZNAP-a](#), a sada su dodatno dopunjeni i naknadnim tumačenjima stručnjaka.

No, krenimo redom. Autorski tekst " Za autobus iz 'Ko to tamo peva'" stigle četiri ponude iz Srbije", ostvaren u sklopu mjere za poticanje kvalitetnog novinarstva Agencije za elektroničke medije (AEM) bio je objavljen u emisiji Hine11. listopada 2023. kao otvoren sadržaj dostupan svim medijskim korisnicima.

Istog je dana bio prenesen u gotovo svim vodećim hrvatskim medijima uključivši

Index, internetska izdanja Jutarnjeg lista, 24sata, Večernjeg lista, na N1, HRT-u., Telegramu i Nacionalu..., ali i u ukupno osamdesetak ostalih medija u Hrvatskoj i u okolnim državama uključivši kurir.rs, blic.rs, agenciju Beta. N1 Srbiju, Oslobođenje.ba. No, u potpisu većine medija koji su prenijeli tekst bilo je izostavljeno ime i prezime autora, ali barem je, ako ništa drugo, Hina ipak bila navedena kao izvor teksta. Ipak, desetak medija u prenošenju nekako je "uspjelo" izostaviti i "uobičajeno" navođenje nakladnika pogrešno atribuirajući neke od prenositelja kao izvore teksta (što je kršenje nakladničkih, a ne samo autorskih prava). U svemu tome nesumnjivi "prvak" bila je ipak Slobodna Dalmacija. Naime, izvorni je tekst u skraćenom obliku, bez navođenja autora ili izvora odnosno bez ikakvog potpisa(!?) bio objavljen u tiskanom izdanju "Slobodne" kao glavni tekst zadnje stranice izdanja od 12. listopada 2023.

Dakle, autorsko pravo novinara u ovom slučaju bilo je povrijeđeno 12. listopada 2023. objavom nepotpisanog teksta u Slobodnoj Dalmaciji. Tada je postupak počeo i postupak zaštite prava i završio iznimno brzo – u manje od 50 dana!

Ukratko, preliminarne konzultacije s izabranim odvjetnikom počele su odmah nakon objave nepotpisanog teksta, završene su bile krajem listopada, a punomoć odvjetniku potpisana je u prvom tjednu studenoga kada su i "Slobodna Dalmacija" i njezin nakladnik Hanza medija dobili opomenu pred tužbu. Nakon "natezanja" o visini odštetnog zahtjeva i prepiski odvjetničkih ureda, 27. studenoga bio je prihvaćen posljednji prijedlog Hanza medije za izvansudsku nagodbu te je 29. studenoga 2023. bio sklopljen Ugovor o nagodbi – isplati novčane naknade i objavi isprike (autoru) u istom mediju.

Taj svojevrsni ogledni postupak, pokrenut u sklopu projekta za DZNAP, slijedio je naputke stručnjaka (pojedini na linku [Tips&Tricks](#)), a ovdje će najvažnije naputke, nakon ostvarenog cilja, komentirati angažirani stručnjaci.

Motiv i definiranje cilja

Povrijeđen ego" ili "pravednički gnjev" nipošto ne smije biti glavni i jedini okidač za borbu za ostvarenje autorskog prava. Nakon utvrđene povrede iznimno je važno kritički preispitati glavni motiv prije eventualnog pokretanja postupka – kontaktiranja prekršitelja, podnošenja prijave, pokušaja naplate ili prijedloga izvansudske nagodbe. Ukoliko je prekršitelj, primjerice, mali portal s još manjim dosegom, pokretanje postupka neće rezultirati velikom novčanom odštetom, a troškovi i angažiranje odvjetnika zasigurno će vas dodatno i bespotrebno traumatizirati. S druge strane, ako je prekršitelj moćni nakladnik medija velikog dosega, prijeti vam opasnost zavlačenja sudskog postupka i još veća frustracija i povećani troškovi. Između ostaloga, netko bi mogao zatražiti vještačenje je li vaš tekst ili fotografija uopće autorsko djelo i poljuljati vaš stav i temelj cijeloga postupka. Stoga – oprez! (vidi [Tips&Tricks](#)). No, evo što o tome kažu specijalizirani odvjetnici.

"Pitanje 'isplativosti' po mom mišljenju, ne smije biti isključivi kriterij po kojem će se autor ravnati prilikom odluke o ostvarenju svojih prava. Uvijek ću reći da je prije bilo kakvog traženja sudske zaštite potrebno pažljivo proanalizirati sve bitne činjenice kao i okolnosti određene povrede kroz "filter" svih primjenjivih kriterija, te temeljem

takve analize ocijeniti stupanj povrede te moguću visinu naknade koja se primjereno dosuđuje upravo za takvu povredu. Kod ovakvih predmeta, uvijek savjetujemo pokušati u mirnom postupku, izvan suda, postići rješenje prijepora", ističe Albina Dlačić. Sličnu preporuku nudi i Martina Jurak.

"Autoru se u najmanju ruku uvijek isplati pokušati spor riješiti izvansudski. Preporučljivo je angažirati odvjetnika koji ima iskustva u zaštiti autorskih prava i suprotnoj se strani obratiti odgovarajućim dopisom – opomenom pred tužbu. U puno slučajeva već i takvo obraćanje brzo dovede do željenog rezultata jer sve uključene strane generalno idu za time da izbjegnu dugotrajne i skupe sudske postupke jer se žele reputacijski zaštititi", ističe Jurak.

Predloženi iznos naknade, tužba ili medijacija

"Prema mom najboljem iskustvu, suci trgovačkih sudova u pravilu kvalitetno prepoznaju postoji li zaista povreda autorskog moralnog prava, dok je određenje iznosa naknade štete zbog povrede autorskog moralnog prava u pravilu nešto problematičnije, ali to opet ovisi od konkretnog slučaja obzirom da okolnosti same povrede nisu uvijek jednake", ističe Albina Dlačić.

Pritom kontaktirani stručnjaci potvrđuju da ne postoji, čak ni neslužbeni, "cjenik" za naplatu prekršenog moralnog prava novinara na potpis pod autorski tekst utemeljen na, primjerice, kategoriji teksta, "ekskluzivnosti", dosegu medija ili broju prenošenja. **No, potvrđuju da, na temelju dosad rijetke prakse, okvirna novčana naknada za autorski novinarski tekst prenesen bez potpisa (predložena i dobivena naknada) iznosi od 400 do 600 eura, iako u slučaju ocjene suda da je riječ o teškoj povredi autorskog moralnog prava, osnovni iznos te naknade može biti uvećan i do tri puta!**

No, oprez – inzistiranje na ostvarenju "maksimalnog" iznosa naknade može biti i kontraproduktivno, ne samo u slučaju rješavanja spora tijekom izvansudske nagodbe ili medijacije, nego i u očekivanju brze sudske odluke i trajanju spora.

"Nažalost, često i tužbe koje se postavljaju radi zaštite moralnog prava bivaju, usudujem se reći, neuredne, posebice u odnosu na postavljenu visinu naknade koja se s osnove povrede prava traži, a ponekad i bez uvažavanja kriterija koji se prilikom ocjene visine takve naknade imaju uzeti u obzir, pa onda niti sud ne može donošati efikasne i očekivane odluke kod takvih povreda", ističe Dlačić.

Pritom ističe kriterije koje je potrebno uzeti u obzir, a koji su se, naglašava odvjetnica, polako, ali sigurno iskristalizirali u sudskoj praksi kao i standardima koje je postavio Sud EU, a u nekim rijetkim predmetima čak i Europski sud za ljudska prava.

"Uvijek je riječ o kombinaciji objektivnih kriterija koji uzimaju u obzir vrstu i težinu same povrede; dužinu i opseg povrede; učinak povrede na ugled i profesionalni identitet autora i subjektivnih kriterija koji u pravilu uzimaju u obzir namjeru i ponašanje počinitelja, te općenito ponašanje počinitelja (nakladnika – op.a). Uz to,

poseban je naglasak na (1) osobnu dimenziju moralnog prava autora na priznanje autorstva; (2) posljedice za identitet i ugled autora, te (3) proporcionalnost između povrede i štete na strani autora. Svaki od ovih kriterija ima cijeli niz pod-kriterija koji su razvijeni u pravnoj praksi i koji zaista ovise od konkretnog slučaja" ističe stručnjakinja.

Stoga, završna preporuka jest – pokušaj ostvarenja "mirnog" postupka izvan suda. "Kod ovakvih predmeta, uvijek savjetujemo pokušati u mirnom postupku, izvan suda, postići rješenje prijepora. U tu svrhu zaista preporučujemo pokrenuti postupak medijacije pred za to registriranim medijatorima, koji poznaju i razumiju ovu problematiku, a koji će svojim znanjem i stručnošću moći pomoći strankama da zajedničkim naporom dođu do sporazumnog rješenja problema, te u konačnici sklapanja nagodbe", naglašava. Pritom ističe i da je nagodba koja je sklopljena u medijaciji ovršna isprava ako je u njoj utvrđena određena obveza na činidbu o kojoj se stranke mogu nagoditi i ako sadrži izjavu obveznika o neposrednom dopuštenju ovrhe, a što znači da stranke mogu samostalno, profesionalno i zrelo, urediti svoje odnose, i to ovršnom ispravom.

"Takvi stručni medijatori već postoje pri Hrvatskoj udruzi za medijaciju [HUM](#), a i ja osobno sam medijator upravo za ovakve sporove", zaključuje Dlačić.

3. Iskustva fotoreportera

S druge strane, fotoreporteri su puno bolje upućeni u zaštitu svojih prava – uključujući i "pravo na potpis", ističu odvjetnici dodajući i na to da većina postupaka koji su fotoreporteri pokrenuli, shodno već uhodanoj praksi i naknadno "educiranim" (kažnjenim) nakladnicima, u posljednjih nekoliko godina završava izvansudskim nagodbama u njihovu korist.

No, bez obzira na tu činjenicu, u tih posljednjih nekoliko godina na stranicama Trgovačkih sudova povremeno su bile objavljujane i presude u kojima su neki od fotoreportera sudski dobivali sporove protiv prekršitelja, uglavnom hrvatskih nakladnika koji su to morali, kao dio presude, objaviti to i u svojim, ali i drugim medijima puno većeg doseg. Primjerice, tamo su bile objavljujane i presude u korist nekih od doajena novinske fotografije – primjerice [Matka Biljka](#) ili [Renata Brandolice](#). O postupcima koje je pokrenuo Renato Brandolica već je bilo riječi i u prethodnom projektu (vidi [Tips&Tricks](#)), no za istaknuti je da je svaki od tri navedena postupka bio vezan uz njegovu fotografiju napada Zvonimira Bobana utakmici Dinamo - Crvena zvezda u Maksimiru 13. svibnja 1990. koja je za mnoge simbol početka Domovinskog rata, ali ujedno je i možda ponajbolji primjer kršenja autorskog prava fotoreportera u Hrvatskoj i s tim povezane sudske prakse.

Naime, ta je fotografija razlog za pokretanje čak tri višegodišnja postupka koje je autor pokrenuo zbog povrede njegovih autorskih – moralnih i imovinskih prava te je, između ostaloga, izborio jednu iznimno vrijednu izvansudsku nagodbu s jednim od dva trenutačno vodeća hrvatska (novinska) izdavača, ali i dobio dva sudska spora. I nakon usvajanja novog Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (ZAPSP) u studenome 2021., Brandolica je autor koji je u početkom 2022. među prvima od

fotoreportera "završio" jedan od "zaostalih" sporova – konkretno onaj protiv Večernjeg lista koji je njegovu fotografiju koristio u knjižici izdanoj još 2014. uz DVD s filmom "Dinamo: Crvena Zvezda 13.05.1990.- Domovinski rat počeo na Maksimiru".

Kako se navodi u sudskoj presudi, izdavač je to učinio bez "njegovog odobrenja, bez navođenja imena autora i bez plaćanja autorske naknade". Večernjem listu sud je naložio i da u ime naknade za povrede imovinskih prava autora Brandolici isplati 48.000 kuna posebno ističući da je njegovo pravo "povrijedio namjerno, odnosno krajnjom nepažnjom". Osim te kazne uvećane za zakonske zatezne kamate, Večernji list je i u ime naknade neimovinske štete zbog počinjenih povreda moralnih prava autora morao Brandolici isplatiti dodatnih 15.000 kuna. Naravno, opet uvećanih s kamatama te je morao platiti i sudske troškove, ali i objavu presude u jednim dnevnim novinama i na jednom jako posjećenom hrvatskom portalu. U međuvremenu, Brandolica je dobio i treći spor vezan uz korištenje navedene fotografije koju je, kršeći autorska moralna i materijalna prava, koristio izvjesni nakladnik i ujedno – legendarni zagrebački novinar i publicist za ilustraciju izvjesne knjige. No, o tome će još biti u zaključnoj riječi odvjetnika koji je vodio te sporove na kraju poglavlja.

Naime, iako je primjer Brandolice vrijedan istaknuti zbog iscrpljujuće borbe, ima i drugih primjera u kojima nakladnici, vjerojatno i upravo na temelju takvih presuda u korist autora nakon iscrpljujućih procesa, puno brže pristaju na izvansudske nagodbe. Potvrđuje to i svojim primjerom Igor Šoban, jedan od utemeljitelja Hrvatske udruge fotoreportera (HUF) u nastajanju koji je, za projekte ovog autora, već ponudio svoje savjete za ostvarivanje povrijeđenih prava svojih kolega – fotoreportera. Njegovih pet savjeta za pokretanje postupka u slučaju krađe fotografije ili nepotpisivanja autora, za razliku od kompliciranih novinarskih, krajnje su jednostavna.

Kontaktirajte odvjetnika (odvjetnicu) i ...

1. Napravite videozapis ukradene fotografije ako je krađa na TV mediju.
2. Napravite screenshot ako je web ili tiskani medij
3. Spremite link na kojem je napravljena krađa
4. Pripremite original fotografije koja je ukradena
5. Pripremite ugovor koji imate sa poslodavcem u trenutku nastajanja ukradene fotografije.

Šoban ističe i da je on uspio u "svojem" postupku protiv HRT-a nakon što je njegovih 12 fotografija bilo objavljeno u Dnevniku i vezanim emisijama.

"Odmah sam reagirao i kontaktirao odvjetnicu uz gore navedenu proceduru. U roku šest mjeseci od objave nagodili smo se izvansudski i uplaćen je iznos od HRT-a", kazao je Šoban. Zaključak ipak prepuštamo Bojanu Čobaniću, odvjetniku koji je i uspješno vodio postupke Renata Brandolice, ali i još desetak postupaka fotoreportera protiv nakladnika od kojih su svi završili u korist fotoreportera. Ističe da su ti sporovi trajali, oni "kraći", od dvije do četiri godine što je, dodaje, kratko po dosadašnjim standardima sudske prakse, a najduže je trajao postupak koji je pokrenuo Renato Brandolica i trajao je sedam godina – do pravomoćne presude višeg suda. Čobanićeva

iskustva i savjete fotoreporterima kako se pripremiti za postupak, ali i što je sve kršenje moralnog prava autora prilikom intervencija u fotografiju (autorsko djelo) možete vidjeti u videoizjavi, a zaključujem poglavlje njegovom ocjenom postojećeg napretka u zaštiti autorskih prava (fotoreportera – naravno).

"Smatram da se situacija sigurno poboljšala u zadnjih deset do petnaest godina. Suci su svakako kvalitetniji i educiraniji, a presude bolje nego što su bile. Zamjerka je trajanje procesa, a i on se ubrzao – pogotovo na žalbenim sudovima, u ovom slučaju to je Visoki trgovački sud. Nekada je to trajalo tri do četiri godine, a sada se to smanjilo na godinu dana u prosjeku. Smatram da se svijest puno više digla nego što je bila prije desetak, petnaestak godina, zaključuje Čobanić.

(3) Novinarsko pravo na naknade

Autorski potpis pod novinski tekst ili fotografiju, radijski ili televizijski prilog (uz davanje punomoći - članstvo u DZNAP-u), temelj je i, kako je istaknuto u uvodu teksta, za isplatu novčanih naknada, neovisno od plaća i honorara koje mu, ovisno o ugovoru, plaćaju nakladnik ili nakladnici.

Pritom većina novinara-autora priloga, osim članova DZNAP-a, ne zna da, osim "redovne" godišnje isplate novca prikupljenih od press clipping agencija, na temelju svojeg autorskog potpisa u medijskim objavama imaju pravo na isplatu još dvije autorske naknade koje je DZNAP dogovorio u posljednjih godinu dana.

Naime, nakon višemjesečnih pregovora s Ministarstvom kulture i medija, DZNAP je u travnju ove godine dogovorio naknadu za javnu posudbu za čitanje novina u javnim knjižnicama, a s HDS ZAMP-om naknadu za privatno kopiranje koja se prikuplja od uvoznika i distributera mobitela, računala, USB-ova i hard diskova na koje se, između ostalih, spremaju i autorska djela novinara i fotoreportera.

U slučaju naknade za javnu posudbu u knjižnicama, riječ je o 50.000 eura godišnje i s retroaktivnom primjenom od 2022. (ukupno 200.000 eura), a u slučaju naknade za pohranu – privatno kopiranje autorskih djela novinara i fotoreportera, dogovorena je isplata akontacije od pet posto ukupnih prihoda, što iznosi oko 50.000 eura, dok se relevantnim istraživanjem ne utvrdi koliki je udio tekstova, fotografija, radio i TV priloga koji se pohranjuje na mobitele na već navedene uređaje za pohranu podataka. No, iako DZNAP možda treba pohvaliti zbog uspješnog pregovaranja o isplati naknada ostvarenih i na temelju objavljenih autorskih djela, još nije postignut dogovor s hrvatskim nakladnicima oko raspodjele naknade za korištenje medijskog sadržaja na velikim internetskim platformama, s time da Predsjedništvo DZNAP-a smatra da bi najpoštenija bila podjela između novinara (autora) i nakladnika u jednakom omjeru. Riječ je o, a pregovori o iznosu još nisu ni blizu kraja, željenim višemilijunskim godišnjim iznosima.

Naravno, udruga hrvatskih nakladnika, kojoj je voljom hrvatskih zakonodavaca "prepušteno" pravo pregovaranja s velikim internetskim platformama o iznosu

novčane naknade, očekivano i sukladno svojoj ustaljenoj poslovnoj politici, nudi puno manji postotak za novinare i fotoreportere – autore koje zastupa DZNAP. Nakladnici, kao i u slučaju svojih "Smjernica za prenošenje medijskog sadržaja", prvenstveno zastupaju svoj interes (najčešće na štetu autora), a u ovom slučaju koriste i izravnu prednost koju im je "dao" hrvatski zakonodavac. Konkretno, novi Zakon o autorskom i srodnim pravima (ZAPSP) donesen je krajem 2021., a nakon EU Direktive o autorskom pravu na jedinstvenom digitalnom tržištu iz 2019. kojom se, ne ulazeći u pojedinosti, daju smjernice za uređenje autorskih prava u državama članicama (pojašnjenje u video izjavi zamjenice voditeljice Predstavništva Europske komisije i voditeljica medijskog tima Andree Čović Vidović).

Između ostaloga, u novom ZAPSP-u prihvaćene su i zakonske novele - članci 96. i 100. u kojima se "ako nije drukčije određeno" smatra "da je naručitelj (medijski poslodavac) stekao isključiva autorska imovinska prava iskorištavanja autorskog djela stvorenog po narudžbi (ili Ugovorom o radu), u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja, bez prostornog i vremenskog ograničenja". A u slučaju radnog odnosa i "neovisno o prestanku radnog odnosa za vrijeme čijeg je trajanja djelo nastalo". Drugim riječima, ovim je odredbama zaključena, pravnički rečeno, "presumpcija u korist naručitelja ili poslodavca", a faktički – oduzeta su vam sva imovinska prava u korištenju autorskog djela. I to, ističem, "bez prostornog i vremenskog ograničenja". !

Znakovito je, da je u raspravama o tim odredbama zakona, bilo istaknuto i kako će te odredbe ("oduzimanje" imovinskih prava autorima) omogućiti - olakšati udruzi hrvatskih nakladnika pregovaranje o novčanoj naknadi od velikih internetskih platformi za korištenje medijskog sadržaja, uključivši i dio za autorska djela novinara i fotoreportera. No, nakladnicima je time dana i prednost da u , kako se u EU Direktivi ističe, "osiguranju primjene načela primjerene i razmjerne naknade kada je autor ili izvođač prenio svoja prava" – odnosno da pregovaraju o postocima isplate autorima od "internetske" naknade s ovlaštenom kolektivnom organizacijom – DZNAP-om.

I tako, dok je, kako u DZNAP-u ističu, u Poljskoj i Litvi podjela između novinara i nakladnika određena u omjeru 50:50 i dok u Njemačkoj novinari dobivaju 33 posto prihoda, u Hrvatskoj još nema dogovora.

Pregovori DZNAP-a i hrvatskih nakladnika, naravno, poslovna su tajna, ali od izvora bliskim nakladnicima saznaje se da je DZNAP-u ponuđeno manje od 10 posto (očekivanih) prihoda. No, isto tako, doznaje se i da su "ovlašteni" pregovarači – hrvatski nakladnici u problemu jer se od velikih platformi ((VLOP) - Google, Facebook, Youtube...) dosad , navodno, na pregovore o visini naknade odazvala samo jedna ponudivši, kako se saznaje, šestoznamenasti iznos godišnje naknade. Kao i u pitanju "Smjernica za prenošenje medijskog sadržaja", pokazalo se da "samoregulatorni akt" u odnosu autora i njihovih prava i nakladnika u Hrvatskoj daje veliku prednost nakladnicima, a oni su, pak, "deprivirani" u odnosu s velikim internetskim platforma. Poziciju Europske komisije (EK) kao donositelja smjernica za donošenje zakonskih odredbi koje se odnose na autorsko pravo, ali i njihovu primjenu pojašnjava Andrea Čović Vidović.

"Kada pričamo o autorskim pravima, regulirana su EU Direktivom o autorskom pravu na jedinstvenom digitalnom tržištu što automatski znači da je Europska komisija prilikom donošenja tog zakona ostavila državama članicama da same odrede kako će se smisao Direktive postići. Dakle, kada pričamo o autorskim pravima – države članice moraju, bilo zakonima ili izravnom primjenom, postići efekt Direktive. U slučaju da bilo koji građanin, organizacija ili institucija primijeti, zaključi ili pretpostavi da bi moglo doći do kršenja prava EU, to može prijaviti nadležnim službama Europske komisije, Onda EK, ako vidi da postoji prostor ili potreba, pokreće istragu protiv država članica", kaže Čović Vidović i znakovito zaključuje: "No, trenutno iz naše pozicije – ne postoji nikakva povreda prava."

Kao što je naznačeno u uvodu, predstoji i borba za zaštitu novinarskih autorskih prava i protiv kompanija koje razvijaju modele AI (umjetne inteligencije), a na tragu dopisa čak 40 europskih organizacija kulturnog sektora koje su u otvorenom pismu upozorile Europsku komisiju da se Big Techu "dopušta uporaba djela zaštićenih autorskim pravima za obuku modela AI-ja gotovo bez ograničenja" te se "ugrožavaju prava i primanja svih dionika europske kreativne i kulturne industrije".

Uključivši, naravno i novinare koje u ovom slučaju zastupa Međunarodna federacija novinara (IFJ), ali i Europska federacija novinara kojoj je na čelu hrvatska novinarka i predsjednica Sindikata novinara Hrvatske Maja Sever.

"Kada AI sustavi iskorištavaju kreativni i kulturni sadržaj s interneta – uključujući novinarski sadržaj – kako bi pokretali vlastite usluge, nepravedno ostvaruju korist od ljudskog rada. Kada generativna umjetna inteligencija koristi novinarske i uredničke materijale za stvaranje sadržaja nalik novinarstvu bez dopuštenja i naknade, uz minimalne troškove i bez uredničkog nadzora, svi gube", navodi se u otvorenom pismu EFJ koji je prenio i DZNAP.

Korištenje modela AI u stvaranju vijesti, fotografija ili videopriloga nije više tema samo pukog teoretskog razmatranja u Hrvatskoj. Konkretno, uoči pisanja završnog poglavlja ovog teksta - hrvatski medijski regulator (VEM - Vijeće za elektroničke medije) je, na temelju prijave građanina, prvi puta odlučivao o "krivotvorenom sadržaju – fotografiji generiranoj umjetnom inteligencijom" objavljenoj u jednom od vodećih hrvatskih medija i to "bez navođenja izvora". Odnosno VEM je odlučivao o spornoj objavi i na temelju (ne)postojanja autorskog potpisa iako je u tom slučaju navedeni "autor" bila umjetna inteligencija, a "izvor" - Youtube!"

O tom slučaju prva je izvijestila Hina, a "njezinu" su vijest u cijelosti prenijeli i brojni vodeći hrvatski mediji uključivši i Index.

Fotografiju "krivotvorenog sadržaja" na Net.hr-u generiranu AI-jem, nakon što je VEM zatražio očitovanje, nakladnik RTL Hrvatska d.o.o je uklonio, ali ostala su pitanja – tko je, zapravo, bio istinski autor te "medijske objave"?

Naime, "zli jezici" primijetili su da bi, na temelju ovog slučaja, hrvatski nakladnici mogli početi potpisivati AI kao autora medijskog sadržaja puno prije nego što bi se uopće odredio način isplate naknade (ili čak i potpisivanja) autora od kojih je ta ista AI "naučila" kako generirati "svoj" medijski sadržaj.

Akt o umjetnoj inteligenciji stupio je na snagu u EU 1. kolovoza 2024. i u potpunosti bi se trebao primjenjivati od kolovoza 2026., a kako je istaknula Andrea Čović Vidović, u tijeku su "konzultacije s javnošću o pojednostavljenju implementacije

Uredbe o umjetnoj inteligenciji kao i o cijelom paketu digitalnih zakona" te da, iako već postoji taj Akt, "ne znači da nije potrebno rafinirati ga nekim dodatnim odredbama i propisima".

Iz priloženog vidljivo je da rješavanje problema zaštite autorstva, a naročito isplate novčanih naknada "kreatorima medijskog sadržaja" – novinarima i fotoreporterima, daleko kaska iza razvoja nove tehnologije, ali i da se u Hrvatskoj još ne uspijevaju na svima zadovoljavajući način riješiti ni najosnovniji problemi (potpisivanje autora u medijskim objavama), problem nastao još u "preddigitalno doba".

Pravo na autorstvo (potpis) neotuđivo je (moralno) temeljno autorsko pravo svakog novinara i fotoreportera, a u pomoći autorima u zaštiti tog prava, zaključuju stručnjaci, ključnu ulogu trebao bi imati DZNAP.

"DZNAP bi, primjerice, mogao postati centralno mjesto za pružanje pomoći svojim članovima, u vidu davanja relevantnih informacija, primjerice da članovima dostavi podatke medijatora, odvjetnika sa specijalističkim znanjem, te stručnjaka iz relevantnih područja, a koji bi svi onda na neki način "bili u službi" zaštite autora. Drugim riječima, DZNAP bi između ostalog mogao postati centralno mjesto koje bi koordiniralo ove početne informativne aktivnosti vezane uz ostvarenje autorskog moralnog prava novinara-autora novinarskih djela i objava kao i fotografa, a sve kako bi se predmetna prava s jedne strane što efikasnije ostvarila, a s druge strane kako bi se tržište, a posebice korisnici, educirali i naučili poštivati tuđa autorska moralna prava", zaključuje Albina Dlačić.

Martina Jurak, pak, vidi ulogu DZNAP po uzoru na ZAMP.

"ZAMP isto ne postupa samoinicijativno, nego uz punomoć svojih korisnika. Mislim da bi na isti način trebao biti ustrojen i DZNAP koji bi s odgovarajućom punomoći ili nekim drugim pravnim aktom trebao regulirati ovlaštenja da reagira (pokreće postupke – op.a) u ime novinara ili fotoreportera. Mislim da bi imalo smisla i da DZNAP pokreće postupke na općenitoj razini kada uoči nekakve velike iregularnosti u postupanju određenih nakladnika ili medijskih kuća. Tu nema ograničenja, samo je pitanje koliko će se angažirati u praćenju kršenja prava s time da je s određenim alatima za digitalni monitoring to sve sada lakše raditi. Umjetna inteligencija može raditi i za nas", zaključila je Jurak.

Umjesto autorova zaključka, stručnjaci su ponudili svoje viđenje – inicijativu u kojoj bi DZNAP u ime članova, uz njihovo ovlaštenje, pokretao postupke za ostvarivanje i zaštitu autorskog moralnog prava, a prvenstveno prava na potpis.

Kako ističu, time bi se, osim smanjenih troškova, olakšala i ujednačila praksa koju su dosad obilježili izolirani postupci za zaštitu tog temeljnog moralnog autorskog prava na koje su, dosad, odlučivali samo rijetki novinari.

Miroslav Edvin Habek

20. rujna 2025., Zagreb